

ОДГОВОР др-у Милану Булајићу,
НА „ОСВРТ СА СТАНОВИШТА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА И
ЦРНОГОРСКО-АМЕРИЧКИХ ДИПЛОМАТСКИХ ОДНОСА
1917—1921” (НА КЊИГУ Г. ПЕРАЗИЋА „НЕСТАНАК
ЦРНОГОРСКЕ ДРЖАВЕ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ”)

П р и м е д б а:

На наслов моје књиге „Нестанак црногорске државе у првом светском рату са становишта међународног права” темељи се на чињеницама:

Што појам „Нестанак...” упућује на смисао да се ради о крају „државности једног народа...” јер „данас постоји као резултат ослободилачке борбе црногорског народа Социјалистичка Република Црна Гора”. На тај начин се поистовјећују права и греси црногорске државе са правима и гресима црногорске династије и владе, те се „ставља на оптуженичку клупу црногорска држава за трехе које је починила владајућа црногорска династија...”

О д г в о р:

Примедба у закључку истиче да је то „основна грешка” у научном приступу, јер се међународно право не може користити „као инструмент правдања војно-политичких потеза већ као мерило законитости”.

Пре свега, ван спора је у међународном праву да данашње републике — државе у уставном систему СФРЈ нису државе у смислу међународног права. Држава по уставном није идентична са државом у међународном праву. Не може се правно данашња држава Црна Гора изједначити са државом Црном Го-

ром до 1918. године као субјектом међународног права. Исто је тумачење и за Србију. Према томе, тада је престала бити /нес-тала/ Црна Гора као субјект међународног права и више никад то неће бити.

Што се пак тиче грехова „владајуће династије и владе” због којих сам их „ставио на оптуженичку клупу”, потребно је истаћи да у међународном праву шеф државе и влада представљају државу и у име ње, као субјекта међународног права, примају правне обавезе у међународном животу. Међутим, дистанцирање народа у том моменту, што је мислим у књизи добро приказано, од аката те владе и династије, није могло да утиче по праву да се држава Црна Гора баш као таква амнестира од противправног понашања зато што је потписала сепаратан уговор противно претходним обавезама да такав уговор не смије потписати без претходне сагласности друге уговорне стране.

Отуда, није само војно-политички потез у питању, већ се ради о правној радњи коју тадашње међународно право чини незаконитом. Зато пре би се могло назвати политичким тумачењем оно које не би респектовало правне чињенице, макар оне не биле по вољи овом или оном научнику а, на жалост таквих случајева има у историографији. И у томе мислим да је прави научни приступ проблему, а не „основна научна грешка” приступа овој материји.

П р и м е д б а:

Нема правног основа да се и „Црногорци” не помињу у наслову државе Срба, Хрвата и Словенаца кад се помињу Хрвати и Словенци који нису располагали сопственим државним суверенитетом.

О д г в о р:

Ако би било поменуто име само оних народа који су располагали државним суверенитетом онда би се нова држава звала Краљевина Срба и Црногораца. Можда би примедба била принципјелнија да је пледирала да се у наслову државе дода... Црногораца и Македонаца. Јер овим последњим ипак је учињена највећа неправда. А што се тиче Хрвата и Словенаца, познато је да су Словенци, Хрвати и Срби непосредно пред уједињење прогласили своју државу на тлу бивше Аустро-Угарске, која је нотирана страним силама али ју је била признала само Србија.

Најзад, у књизи сам навео моје разлоге које видим као оправдање што регент у својој Прокламацији 1. децембра не по-

миње Црногорце. Са међународноправног разлога ја то видим у чињеници што се тада водила битка за очување самобитности Црне Горе, па би прејудииирање ствари компликовало ионако компликовану ситуацију око Црне Горе на прелиминарима мира у Паризу. Но, треба подвући да су такво име дали будућој држави и у тексту Крфске декларације 1917, затим да на Женевској конференцији новембра 1918. године /делегати краљевске владе, парламентарна група Српске народне странке, Југословенски комитет у Лондону те заступници Народног већа из Загреба/ и даље задржавају резерву за Црну Гору где се каже: „Народ Црне Горе је саставни део СХС”, те ми желимо „преговарати ради приступа Црне Горе у нашу заједничку државу...” Ова опрезност за међународно право веома је битна и била је од утицаја на моје мишљење о томе зашто није у Прокламацији Регента поменуто и уједињење и Црне Горе.

Но, политички гледано може се оправдати и друга теза — да се тада под општим изразом „Срба” сматрало да ту спадају и Црногорци. Тог су схватања били чак и владајући слојеви тадашње црногорске државе и сав народ; штавише, сматрали су се „Пијемонтом Српства”. Но, то излази из домена разматрања ове књиге.

Примедба:

„Не може се у то време тражити међународноправна легализација Одлука Подгоричке скупштине у принципу права народа на самоопредељење” јер оно није тада било позитивни принцип међународног права, него ће тек после Лењинове и Вилсонове прокламације овај принцип постати „позитивни принцип” међународног права. Заправо, тада важећи принцип је био принцип „народности”.

Одговор:

У мојој књизи се заправо налазе оба ова принципа, и то врло често кумулативно. Но, ни једном ни другом принципу није се могло придавати нарочити значај издвојено. Принцип права на самоопредељење је толико био призиван од стране разних наших организација, удружења, органа и сл., посебно у иностранству (види: Шишић, „Документи...” стр 112, 115, 118, 120, 126, 137, 141, 159, 169 итд.). Слично је било и са принципом „народности”. Но, ни један ни други принцип се није стриктно поштовао, а и доста су магловито тумачени. Отуда строго диференцирање степена позитивноправне обавезности неког од ових прин-

ципа тада није било могуће прихватити. Таква је стварност била, зато сам им ја и дао недиференцирани статус.

Али наведено тумачење, наравно, не може се узети као основа за мишљење да због „нестанка” црногорске државе и уједињењем... „име црногорског народа се губи” те да црногорска државност и нација „не постоји”. Државност сигурно, а за нацију то се нигде у књизи не налази. Зар је требало рачунати нацију само кроз очување националне државе. То никад није био случај, јер може бити држава са две или више нација, као што може бити једна нација поцепана у двије државе. Да ли је наша нација сматрала да има посебност за разлику од српске, то није категорија међународног права (сем уколико се не ради о националним мањинама).

Примедба:

Контрадикторност која излази из текста образложења 14 Вилсонових тачака о „рестаурацији” Црне Горе и његовог става на Врховном ратном савету 12. јан. 1919, кад је рекао да „нема разлога да српске трупе буду тамо” и да је „неуставна Подгоричка скупштина”.

Одговор:

Вилсон је 14 тачака изнео с намером да буду начела на којима треба да почива будући свет, а на Ратном савету је дискусија била о Црној Гори у склопу односа на Балкану. Али је Вилсон имао и друго мишљење када је Аустријанцима објаснио услове примирја, које он жели да се усвоје, говорећи да су се од времена 14 тачака услови изменили те да „је признато право националним аспирацијама Југословена за слободу”. Зашто је Вилсон тако често мењао став може се објаснити сходно околностима.

Но, да би се могле разумети ове контрадикторности треба имати у виду да је Нејска влада тада била просто досадна својом пропагандом која је утицала на силе у Паризу да затежу са признањем новог стања. Ова влада и сам краљ Никола су тражили стално аудијенције код страних дипломата, па и лично Вилсона. У том циљу је влада чак и уцењивала да ће закључити сепаратни мир итд. Коначно ће стварно стање у земљи, као и извештаји разних мисија које су слате у Црну Гору, учинити да се Црна Гора скине са дневног реда.

Што се пак тиче примедби у вези с „рестаурацијом” Црне Горе, како то указују 14 тачака, не видим разлога да се престанак окупације и успостава власти не могу сматрати рестаура-

цијом у духу Вилсонових идеја изнетих у 14 тачака. Додуше, дошла је нова власт, што се личности тиче, али ју је народ Црне Горе сам успоставио. То је био један изванредни обрт чију легитимност ја прихватам, ма колико он тренутно био нелегалан, тј. супротан Уставу Црне Горе из 1905. године. Да ли се овај факат морао тицати међународног права, па и самог Вилсона? Тада су стари писци указивали да држава није апанажа династија, већ установа народа. Мада је управо то кључни проблем међународног права, а да не говоримо и политичке историје, која је различито ово свргнуће приказивала, са становишта међународног права друкчије закључке не желимо прихватити. Јер, појам рестаурације морао је означавати ослобођење од окупације и успостављање власти која ће суверено држати поредак није важно које ће личности представљати ту власт. Без обзира на то што је у то време Црна Гора била под једним ратним мандатом „*sui generis*”, у свим документима се види да цивилну власт одређују само Црногорци.

Примедба:

Да ли су истоветне међународне импликације наступиле и за Србију као и за Црну Гору с обзиром на то што се у наслову нове државе не помиње Црна Гора (то сам већ објаснио), што је владајућа династија остала србијанска, што су међународни уговори Србије остали у важности, дипломатско-конзуларна представништва Србије се претворила у представништва Југославије и што делегат Подпоричке скупштине није био присутан ни 1. децембра приликом уједињења нити на Париској мировној конференцији?

Одговор:

За ово се могу наћи два разлога. Владлајуће династије не можемо везивати за овај аргуменат. Ако је једна нестала не значи да је нестало биће њеног народа. А зашто је ова друга имала предност — то је друго, превасходно политичко питање. Јер, по тој логици, и династија која је била владајућа над Хрватима и Словенцима требало би да буде правно уважена.

Питање уговорних односа је посебно питање. И неки црногорски уговори су надживели. Но, они сами по себи још не дају комплетан одговор на ту дилему.

Посланства и конзулати могли су остати, али то више нису били представништва Србије. Додуше, као држава она је имала разгранату мрежу дипломатских представника које су уважавале у то доба стране државе, имала је ауторитет, кадрове и

сл., те је било нормално да се искористи што се може искористити. Али, све то не оповргава моју тезу да су се ова два субјекта међународног права ујединила и да су као такви истовремено *ipso iure* нестали. Позната је ствар да су и стране силе све то сматрале Србијом, па је делегација СХС то одбијала док најзад није успела да њене делегате назову делегатима државе СХС. Зато, правно гледано, није делегација Србије била на Версају да прихвати уговоре о миру, већ делегација СХС. Јер, како би се онда могло тумачити присуство делегата који су по покрену били и из Хрватске и Словеније, па и Црне Горе (А. Радовић)? Не може се уједињење СХС из политичких опортуниста ценити као прогресивно, а све што је до тада предузимано за уједињење као ретроградно. Или уједињење сматрати правно законитим, а све оно из чега је произашла та законита радња незаконитим, јер из незаконите радње не рађа се право.

Примедба:

Није одговорено на питање са којом државом и на основу које одлуке се Црна Гора ујединила са Краљевином СХС.

Одговор:

Подгоричка скупштина је донела одлуку 26/13. новембра, уједињење је извршено 1. децембра, а делегација Црне Горе предала је акт Подгоричке скупштине 4. децембра, који је Регент са задовољством (*with pleasure*) примио к знању. Према томе, први део диспозитива Одлуке Подгоричке скупштине није се реализовао — уједињење само ове две државе, већ Црна Гора ступа, строго правнички, директно у државу СХС.

Нико не спори да се то уједињење, првенствено са Црном Гором, давно пре припремало и духовно перфектуирало. Али у међународном праву за правни карактер изјаве воље једне стране да би се успоставио правни однос са другом страном треба да уследи идентична изјава воље и друге стране. Да ли је ово строго правничко оптерећење засновано, може имати и замерке. Ја не улазим у политичка разматрања, јер је моја књига правничка, и желео сам остати на терену права.

Примедба:

Тврдња да је „историјски необјективно осуђивати слабију страну и давати признање победнику... наместо да се црногорској влади да признање што је прихватила предају оружја у

неравноправним условима али није закључила сепаратни мир ...” и да је она због тога осуђена. И, даље, да се треба водити рачуна да је акт о полагању оружја, односно капитулација од „нужности а не међународни уговор као израз воље преговарачких страна”. Пледира се за оцену става других држава о том догађају, посебно штампе тог доба, којом се примедба служи да у основи политички и психолошки објасни овај догађај.

О д г о в о р :

Не може се спорити да је потпис таквог акта предвиђен у међународном праву. Али, да се дâ признање влади што такав акт потписује као акт „нужности” због којег поступка у многим националним прописима стрељају такве потписнике — то се не може прихватити. Цео црногорски народ — војска, разна удружења — изрекао је свој суд о том акту краља и владе.

А, о односу на савезницу Србију, са којом се међусобно обавезала да без пристанка друге савезнице такав акт ни једна не сме закључити са непријатељем, и српска влада је дала свој суд, и то сматрамо сасвим оправдано. Ми се не упуштамо у позадину свих тих процеса и политичке емоције, које су биле присутне и у историографији. Ми грађимо своје концепције на званичним документима, а не на писању новинара. Ствар црногорске владе и краља зашто су то тако урадили и зашто нијесу поделили судбину своје савезнице, која је пошла у Голготу коју не познаје историја ратова, и изгуби толико војске, једна мала земља као што је била Србија. Ово су, наравно, политичко-психолошке импликације, али и примедба одише истим духом.

П р и м е д б а :

У књизи је требало обрадити више проблема из дипломатских односа Црне Горе и С.А.Д.

О д г о в о р :

Не видимо уопште зашто би то требало, јер је наш предмет сасма друга научна материја. Пре би се могло замерити зашто из тих односа није више дато простора односима са Италијом, Француском, а не са далеком Америком, јер су ти односи више и директније имлицирани у наш предмет.

Булајић је у свом прилогу дао опширно преглед тих дипломатских комуникација. То је добро, и то не споримо, али би више за ову материју одговарало да је те односе описао са наз-

наченим државама. Међутим, сматрамо да тај садржај који је приложен може добро да послужи као додатак овој материји у односу на САД, али не наравно и у односу на остале дипломатске релације које су далеко директније везане за нашу тему.

Захваљујем другу Булајићу што је тако својски прочитао моју књигу и ценим изузетно његове примедбе, без обзира на то што их не прихватам у целини јер су вероватно и углови гледања различити.

Проф. др Гавро Перазић